

РОЗДІЛ 4

СТРУКТУРНА, ПРИКЛАДНА ТА МАТЕМАТИЧНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 82'282:82-32 «Стефаник»

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.2.41>

ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА НОВЕЛ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА: ДІАХРОНІЙНИЙ АСПЕКТ

DIALECTAL VOCABULARY OF VASYL STEFANYK'S SHORT STORIES: DIACHRONIC ASPECT

Калимон Ю.О.,

*orcid.org/0000-0002-0062-2382**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри української та іноземних мов**Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського*

У статті запропоновано застосування корпусних та кількісних методів для вивчення певного прошарку лексики художнього твору як симбіоз кількісного та якісного підходів до вивчення мови літератури. У розвідці розглянуто діалектну лексику новел Василя Стефаника з метою визначити її відносну частку та розподіл у новелах загалом та у діахронійному зрізі зокрема. Творчість новеліста віддавна є об'єктом зацікавлень учених. Переважна більшість праць присвячена окремим новелам або ж новелам, які увійшли до академічного тритомного видання, виданого після смерті письменника (1949–1954 рр.). На нашу думку, більш об'єктивним було б вивчення прижиттєвих видань новел, які позбавлені ідеологічних правок чи нашарувань. Відтак запропоновано здійснити аналіз на основі корпусу новел, виданих за життя письменника. До згадано корпусу увійшли новели з останнього прижиттєвого ювілейного видання творів (1933 р.) та три новели, які не увійшли до нього. Задля вивчення саме діалектної лексики корпус було відповідно роззначено та структурно виокремлено використання такого плану лексики у авторському та персонажному мовленні (результати такого дослідження було представлено у попередніх публікаціях). Виявлено, що частка діалектної лексики у новелах загалом становить 22%. Створивши окрему вибірку новел, опублікованих у різні періоди творчості Василя Стефаника, здійснено їх аналіз задля вияву частки діалектної лексики по кожній новелі та чи характерні якісь значні коливання у її використанні для різних періодів творчості автора. Встановлено, що найменшим був показник у другому періоді творчості, а найвищим – у першому. Назагал значення є близькими між собою. Отже, можна підсумувати, що Василь Стефаник був послідовним у своїй творчій манері письма, попри вагання, які він висловлював у своїх листуваннях із видавцями та друзями. Перспективним убачаємо здійснення схожих досліджень на матеріалах творів письменників того ж періоду та застосуванням отриманих фактів в укладанні частотного словника та словника мови творів Василя Стефаника.

Ключові слова: корпус новел, діалектна лексика, частка, діахронія, прижиттєві видання.

The article suggests the use of corpus and quantitative methods to study a certain layer of vocabulary of literary works. The dialectal vocabulary of Vasyl Stefanyk's short stories is considered in order to determine its relative proportion and distribution in the short stories in general and its possible diachronic change in particular. The short stories have long been of interest to scholars. The vast majority of works are devoted to individual short stories or the ones included in the academic three-volume edition that was published after the death of the author (1949–1954). In our opinion, it is more relevant to study the lifetime editions of short stories, which are free of ideological edits or layers. Therefore, it is proposed to make an analysis based on the corpus of short stories published during the writer's lifetime. Such corpus includes short stories from the lifetime anniversary edition of works (1933) and three short stories that were not included in it. In order to study dialectal vocabulary, the corpus was accordingly tagged and the use of such vocabulary in author's and personal speech was analyzed (the results of such research were presented in previous publications). It was found that the share of dialectal vocabulary in the short stories is 22%. Having created a separate sample of short stories published in different periods of Vasyl Stefanyk's literary career, their analysis was carried out to identify the share of dialectal vocabulary for each short story and whether there are any significant fluctuations in its use for these different periods. It is found out that the lowest rate was in the second period, and the highest was in the first one. In general, the values are close to each other. Thus, we can conclude that Vasyl Stefanyk was consistent in his style of writing, despite hesitations he expressed in his correspondence with publishers and friends. We believe the implementation of similar research on the works of Vasyl Stefanyk's contemporaries and the application of the obtained facts in compilation of the frequency dictionary and the dictionary of the language of the works of Vasyl Stefanyk would be fruitful and promising.

Key words: short stories corpus, dialectal lexicon, proportion, diachronic, lifetime publications.

Постановка проблеми. Усе частіше дослідники зосереджують увагу на кількісному та якісному підходах до аналізу літературного надбання

письменника, яке пропонують розглядати і як факт мови, і як факт мистецтва. Новітніми методами дослідження особливостей авторського стилю

вважають квантитативні та статистичні методи, які набувають популярності з розвитком комп'ютерних технологій, з появою корпусів текстів та програмного забезпечення, здатного опрацювати значні обсяги даних та аналізувати їх відповідно до запитів дослідника [1; 2]. Із середини минулого століття постала необхідність комплексного підходу до аналізу художнього твору, який передбачає злиття лінгвістичних, математичних і літературознавчих методів [3, с. 3-10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Як зазначає більшість укладачів мови творів українських письменників, є потреба в упорядкуванні нових академічних видань творів, які були б позбавлені всіх ідеологічних нашарувань і максимально дотримувалися текстологічних засад. Проте така праця надзвичайно клопітка та потребує зусиль великого колективу науковців, що сьогодні виглядає недосяжною розкішшю та далекою перспективою [4, с. 40-55; 5, с. 128-130]. Як один зі способів часткового вирішення цього питання, С. Бук на прикладі творів Івана Франка створила проєкт паралельного корпусу творів, який містить кілька видань одного й того самого твору та дає змогу одночасно звертатися до обох варіантів у разі необхідності [6].

Стосовно принципів наукового видання творів Василя Стефаника, то тут маємо ґрунтовні міркування здійснені О. Білявською [7] та Р. Піхманцем [5] у 1968 та 2016 роках відповідно. Природно, що й окреслені підходи мають певні відмінності, зважаючи на хронологію праць. Провідною думкою О. Білявської є використання творів, опублікованих в останньому прижиттєвому виданні, яким є ювілейна збірка «Твори», видана у 1933 році. Свою позицію дослідниця аргументувала тим, що новеліста ніколи не задовольняла перша редакція його творів [18, с. 299-300]. Натомість Р. Піхманець наполягає на тому, що такий шлях є хибним та недосконалим, оскільки сам письменник, за спогадами упорядника ювілейного видання – Михайла Рудницького – байдуже поставився до редагування своїх творів, лише просив залишити незмінною мову своїх персонажів [5, с. 125-128]. За свідченнями багатьох дослідників творчості Василя Стефаника така його індіферентність до редагувань власних творів почасти пояснювалась його бажанням достукатися до ширшого кола читачів, зокрема і з Наддніпрянської України, а частково й станом здоров'я. Творчість новеліста припадає на злам століть, який охарактеризувався як переломний у контексті становлення української літературної мови. Про це

свідчать численні листи до редакторів та друзів, де письменник висловлював своє занепокоєння тим, як сприйматимуть його твори без належного унормування, тоді як сама українська літературна мова того часу проходила етап свого становлення [про що детально описано у працях Р. Горака [8], В. Грещука [9; 10], зібраннях творів В. Стефаника за редакцією В. Лесина, Ф. Погребенника [11, с. 321-324, 331, 334, 341], І. Матвіяса [12], Р. Піхманця [13], Ю. Шевельова [14]. Щодо канонічного видання творів Василя Стефаника, Р. Піхманець указує, що упорядники тритомного видання 1949–1954 рр. (що досі є єдиною спробою наукового видання творів Василя Стефаника) за основу намагалися брати або першодруки, або рукописні джерела, проте і тут виявляється непослідовність дотримання текстологічних принципів, особливо в мовно-правових питаннях [5, с. 128-130]. Стосовно діалектного складника мови творів Василя Стефаника, то тут доцільними видаються кількісні дослідження, які дають змогу визначити чи справді покриття тексту малозрозумілою лексикою настільки велике, що заважає зрозуміти твір.

Постановка завдання. Відтак метою цієї розвідки є дослідження еволюції використання Василем Стефаником діалектної лексики та її кількісний розподіл у новелах автора, які були опубліковані саме за життя письменника. Такий підхід на даний час дає змогу максимально відійти від ідеологічних та редакторських нашарувань притаманних пізнішим публікаціям новел та на основі яких ґрунтувалось більшість досліджень. Для досягнення мети виокремлено такі завдання: на основі корпусу прижиттєво виданих новел, структурно та морфологічно роззначеному, визначити частку діалектної лексики; на основі вибірки новел, які припадають на різні періоди творчості новеліста, визначити чи відбувалися значні зміни у використанні діалектної лексики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізувавши доступні джерела та проєкти зі створення корпусів творів українських письменників та врахувавши далеку перспективу упорядкування наукового видання творів Василя Стефаника, у межах нашого дослідження до корпусу творів залучено новели, які увійшли до останнього прижиттєвого ювілейного видання «Твори» 1933 року [15]. Варто зазначити, що до ювілейного видання новели було здебільшого згруповано за фактичними першими виданнями цих новел. Перший блок – «Кленові листки» – складається з новел, що вперше вийшли у чернівецькій газеті «Праця» у 1897,

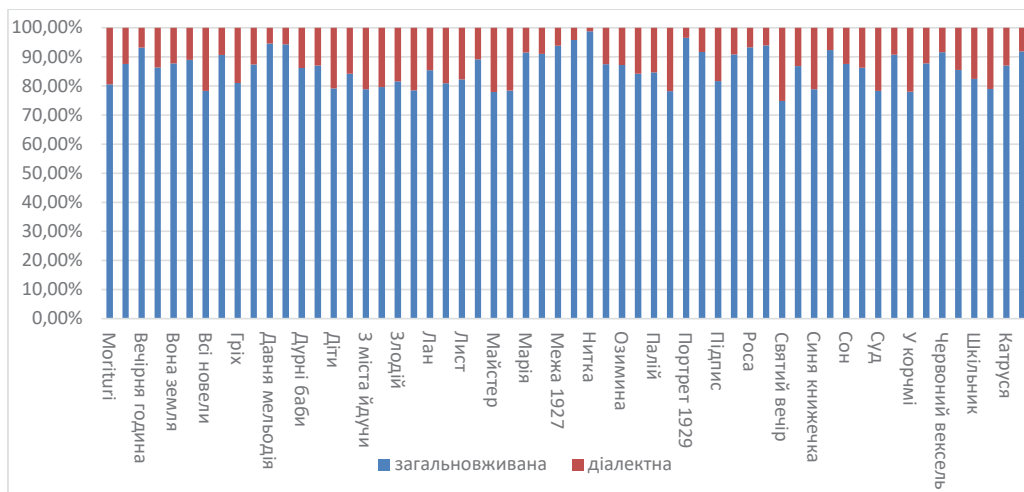
у «Літературно науковому віснику» упродовж 1898–1901 років та в «Будучності» 1899 року. Другий блок «Дорога» – новели з однойменної збірки, вперше виданої у 1901 році. Третій блок «Земля» – це новели, написані після тривалої перерви та опубліковані у збірці 1926 року під однойменною назвою (6 новел), у «Літературно-

науковому віснику» (8 новел) та раніше неопубліковані [8, с. 500-505]. З невідомих причин не увійшли до видання новели «Межа», «Портрет» та «Шкільник», які були опубліковані за життя письменника, відповідно у 1927 [16], 1929 [17] та 1932 [18] роках. Їх було звірено з відповідними виданнями та долучено до корпусу.

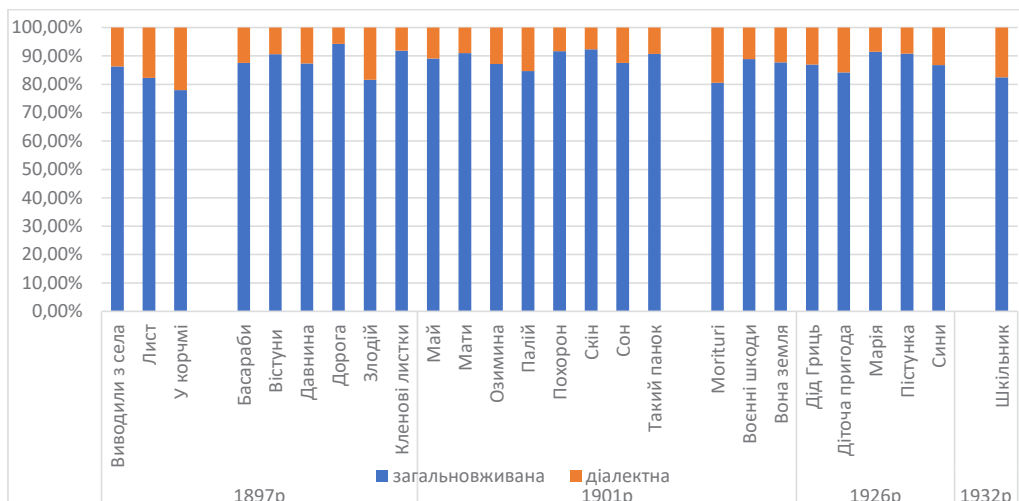
Діаграма 1. Співвідношення загальноживаної та діалектної лексики за всіма новелами

Діаграма 2. Розподіл співвідношень загальноживаної та діалектної лексики для кожної новели

Діаграма 3. Співвідношення загальноживаної та діалектної лексики новел, опублікованих у різні періоди творчості

На основі корпусу обчислено кількісний розподіл (абсолютний і відносний) загальноновживаної та діалектної лексики письменника для кожної новели.

Нижче подано узагальнену діаграму співвідношення цих типів лексики за всіма текстами (Діаграма 1).

У попередній розвідці ми досліджували розподіл діалектної лексики відносно авторського та персонажного дискурсу новел. Доведено кількісно, що Василь Стефаник переважно вкладав діалектну лексику у персонажну мову, чим власне його новели і вирізняються – живою мовою персонажів, прототипів сучасників письменника [19].

Назагал діалектна лексика становить менше чверті всіх словоформ. Розподіл співвідношень загальноновживаної та діалектної лексики для кожної новели подано в діаграмі нижче (Діаграма 2).

Отримані результати свідчать про те, що у кожній новелі обсяг діалектної лексики перебуває в межах від 1% до 25%.

Як було зазначено у Розділі 2 (пп. 2.2.1), до ювілейного видання увійшли твори, опубліковані в різні періоди творчості. Порівняймо кількісні показники діалектної та загальноновживаної лексики на прикладі новел, опублікованих у різні роки, щоб визначити, чи змінювалося їхнє співвідношення у різні періоди творчості.

Для аналізу обрано новели, які було опубліковано у 1897 році («Виводили з села», «Лист», «У корчмі»), у 1901 році («Басараби», «Вістуни», «Давнина», «Давня мельодія», «Дорога», «Злодій», «Май», «Мати», «Озимина», «Палій», «Похорон», «Скін», «Сон», «Такий панок»),

у 1926 році («Morituri», «Воєнні шкоди», «Вона земля», «Дід Гриць», «Діточа пригода», «Марія», «Пістунка», «Сини») та у 1932 («Шкільник»). Діаграму співвідношення загальноновживаної та діалектної лексики подано нижче (Діаграма 3).

Діапазон значень діалектної лексики в новелах 1897 р. становить 13,71% – 22,01%, 1901 р. – 5,71% – 18,41%, 1926 р. – 8,54% – 19,47%, 1932 р. – 17,57%. Як бачимо, найменшим був показник у другому періоді творчості, а найвищим – у першому. Назагал значення є близькими між собою. Отже, можемо підсумувати, що впродовж творчості Василь Стефаник попри вагання, які він висловлював у листуваннях із друзями та видавцями, не відступав від своєї творчої манери та послуговувався однаковим стилем.

Висновки та перспективи подальших розвідок. За підсумками дослідження частка діалектної лексики становить близько 22% усієї лексики та має рівномірний розподіл по новелах і в хронологічно різні періоди творчості письменника. Як показують проведені дослідження, методика кількісного аналізу дає змогу підтвердити або уточнити наявні уявлення про стилістику творчості автора. Дослідження такого плану актуальні в україністиці та сприятимуть поглибленню вивчення ідіолектів інших письменників.

Подальший розвиток корпусних досліджень (зокрема поява нових корпусів творів українських письменників) уможливить більш релевантні дослідження, а подальше роззначення корпусу творів новеліста дасть змогу вивчати мову його творів на наступних рівнях та у перспективі посприє створенню повного словника мови Василя Стефаника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Калимон Ю. О. Використання квантитативних методів у дослідженні ідіолекту письменника. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*. Луцьк, 2017. С. 417-421.
2. Калимон Ю. О. Квантитативне дослідження графем у новелах В. Стефаника. *Міжнародна наукова конференція IX Оломоуцький симпозіум україністів*. Оломоуць, 2018. С. 66-70.
3. Vaughan E., O'Keeffe A. Corpus Analysis. *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*. 2015. P. 1-17.
4. Гриценко П. Ю. Авторська лексикографія: Тарас Шевченко. *Критика у слов'янській лексикографії. Паламарчуку Леоніду Сидоровичу*. Інститут української мови НАН України: упорядн.: І. С. Гнатюк. Київ: КММ, 2012. С. 39-68.
5. Піхманець Р. В. Проблеми наукового видання художньої спадщини Василя Стефаника. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2016. С. 122-133.
6. Бук С. Статистична структура роману І. Франка «Борислав сміється». *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. 2010. С. 114-118.
7. Білявська О. Принципи наукового видання творів В. Стефаника. *Питання текстології*. Київ: Наукова думка, 1968. Вип. 1. С. 243-294.
8. Горак Р. Кров на чорній ріллі: Есе-біографія Василя Стефаника. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 608 с.
9. Ґрещук В. В. Взаємодія української літературної мови та південно західних діалектів. *Українознавчі студії*. № 8-9. 2007-2008. С. 3-13.
10. Ґрещук В. В. Діалектне слово в художній мові. *Українознавчі студії*. 2010-2011. № 11-12. С. 3-11.

-
11. Лесин В., Погребенник Ф., Стефаник В. Вибране. Ужгород; Карпати. 1979. 392 с.
 12. Матвіяс І. Г. Взаємодія діалектної лексики з лексикою української літературної мови. *Мовознавство*. 1985. № 2. С. 37-43.
 13. Піхманець Р. В. Листи Василя Стефаника як джерело вивчення його життя і творчості. *Парадигма : збірник наукових праць. НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича*. Львів, 2004. Вип. 2. С. 191-228.
 14. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. Київ, 2003. 160 с.
 15. Стефаник В. Твори / Василь Стефаник; з дереворитами В. Касіяна і М. Бутовича. Львів: З друкарні Видавничої Спілки «Діло», 1933. 222 с.
 16. Стефаник В. Межа. *«Літературно-науковий вісник»*. т. 92, кн. 2. Львів, 1927. С. 97-98.
 17. Стефаник В. Твори (передмова В. Коряка. До друку виготовив Ів. Лизанівський. 3-є вид.) ДВУ, 1929. С. 94-95.
 18. Стефаник В. Шкільник. *«Рідна школа»* № 1. Львів, 1932. С. 2-4.
 19. Kalymon Yu. O. Narrative and Language Types of Short Stories by Vasyl Stefanyk: Quantitative Approach. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (2). С. 125–128.